

Основні поняття, терміни та категорії, що підлягають засвоєнню: професійна етика, моральна культура, службовий етикет поліцейського.

3.1. Професійна етика в діяльності поліції

На сьогоднішній час важливою частиною культури є етикет. Під цим терміном розуміють саме систему правил поведінки: манери, одяг, формули звертання, вітання, вибачення, подяки, поведінку у місцях загального користування тощо. Він пов'язаний із загальною культурою, повагою, тактовністю, делікатністю. Це не тільки форма самовираження, але і форма самоконтролю, опанування емоцій, почуттів, дій і вчинків.

Термін «**етика**» виникло з давньогрецького, що у різні часи мало різні значення. Спочатку воно означало місце перебування, спільне житло, потім – звичай, темперамент, характер, стиль мислення, а також усталену природу якогось явища. Пізніше видатний мислитель античності Аристотель (384-322 рр. до н. е.) узявши за основу значення етосу як характеру, темпераменту, утворив прикметник – «етичний» для позначення особливої групи людських чеснот – мудрості, мужності, помірності, справедливості тощо – відрізняючи їх від добродійностей розуму. Науку про етичні чесноти (особистісні якості), достоїнства характеру людини Аристотель назвав етика. Так у IV ст. до н. е. етична наука дістала свою назву, яку носить і сьогодні¹.

¹ Пендюра М. М. Поліцейська деонтологія : курс лекцій. Київ. 2021. 277 с. URL : <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/19785/1/%D0%905.pdf>.

Енциклопедія сучасної України зазначає, що термін «*етика*» (лат. *ethica*, від грец. *ἠθικός* – звичай, вдача, характер) – філософська наука, об'єктом дослідження якої є *мораль*, моральність; система моральних норм і цінностей, властива певній спільноті, соціальній, професійній або іншій групі людей. Етика це наука, що охоплює та концентрує свою увагу на проблемах сутності й функціонування моралі, а також досліджує специфіку моральних норм і цінностей, з'ясовує моральні аспекти людської свідомості, діяльності й спілкування, аналізує мову моралі, значення і функції моральних висловлювань.

Арістотель стверджував, що *метою етики* є не знання, а вчинки людей. Етика покликана вирішувати ті моральні проблеми, що постають перед кожною людиною в житті: як слід чинити в тому чи іншому випадку, що слід вважати добром, а що злом, у чому сенс життя. У зв'язку з цим етику часто називають «практичною філософією», на відміну від теоретичного знання про світ.

Етика – галузь філософської науки, що набула статусу самостійної науки, предметом якої є мораль, моральні відносини, це специфічна форма суспільної свідомості та життєдіяльності людини¹.

Мораль – одна з форм суспільної свідомості, спосіб духовного існування особистості, один із важелів духовного розвитку суспільства.

Мораль (від латів. *mores* – характер, що проявляється у спілкуванні) – форма суспільної свідомості та її реалізація на практиці, що стверджує суспільно необхідний тип поведінки людей і служить загальносоціальною основою його регулювання. На відміну від права, мораль носить в основному неписаний характер, представляє особистості широку можливість вибору та санкціонується впливом суспільної думки. Вимоги моралі фіксуються у суспільній свідомості у вигляді звичаїв, традицій та загальноприйнятих уявлень.

Моральність – практична втіленість моральних ідеалів, цілей та установок у різних формах соціальної життєдіяльності, у культурі поведінки людей та відносинах між ними. Ряд учених розглядає поняття «мораль» та «моральність» як синоніми.

Деонтологія (від грец. – вчення про належне) – розділ етики, що розглядає проблеми боргу, сферу належного (те, що має бути), всі форми моральних вимог та їх співвідношення. Термін «деонтологія» як вчення про належну поведінку, вчинки, спосіб діяльності запровадив англійський юрист, соціолог і філософ Ієремій Бентам у 1834 р. Спочатку це поняття мало досить вузький сенс – обов'язок віруючого перед Богом,

¹ Етика. Енциклопедія сучасної України. URL : https://esu.com.ua/search_articles.php?id=18041

релігією, релігійною громадою. Згодом воно використовувалося для позначення теорії моральності загалом. Поступово поняття «деонтологія» стало вживатися в дещо іншому сенсі – як термін, що визначає належну поведінку, вчинки та дії окремої особи або фахівця.

Професійна етика – це сукупність специфічних правил поведінки для певної соціальної групи, що забезпечують моральний характер відносин, що виникають із професійної діяльності або пов'язані з нею, а також наука, що вивчає специфіку моралі в різних видах професійної діяльності.

Професійна етика поліцейського – це наука, що займається застосуванням загальних моральних стандартів та специфічних рис професійної етики та моралі у роботі та повсякденній поведінці поліцейського.

Кожному співробітнику необхідно щодня вдосконалюватися і розвиватися, підвищувати свій професійний і культурний рівень. Керівник структурного підрозділу має бути в першу чергу прикладом, адже він є взірцем для всього колективу. Керівник повинен об'єднати всіх у плідну працю, створити дружню внутрішню атмосферу, поважно ставитися до кожного, своїм прикладом просувати лінію «моралі».

Кодекс поведінки працівників поліції – це узагальнення стандартів поведінки та добросовісності на основі історичного досвіду та вимог Конституції України, визначених законодавством принципів державної служби України, спрямованих на створення умов для підготовки поліцейських. Працівники поліції та довіра до них населення, про інформованість громадськості про поведінку, якої слід очікувати від поліції, та їхні обов'язки. Уміння поводитися в суспільстві, передбачає поєднання особистої поведінки та поваги до інших людей.

Етика поліцейського формується на специфічних обов'язках і функціях професії та ситуаціях, у які потрапляють працівники поліції при виконанні ними службових обов'язків. Але незважаючи на все це, останні повинні «тримати себе в моральній формі», тим самим надавати приклад суспільству в поведженні один з одним. Щоб досягти високого рівня професійної етики, поліцейський повинен завжди самовдосконалюватись, бути мужнім, працьовитим, скромним, доброзичливим та, як професіонал, носити в собі, так званій, «професійно-етичний кодекс», яким повинен керуватися не лише у своїй професійній діяльності, але і в повсякденному житті. Висока моральна культура, гуманність, вихованість повинні бути характеристикою кожного сучасного поліцейського. Його моральний образ є важливим аспектом у його професійній діяльності. Кожна людина повинна

поважати один одного, хто б це не був. У кожного повинна бути моральна самосвідомість, адже ми разом будемо високomorальне, свідоме, культурне суспільство.¹

Морально-професійні кодекси, що стали частковим еквівалентом суспільної моралі, виконують такі соціальні функції:

– пізнавальну, що реалізується у відображенні об'єктивних процесів суспільно-професійного розподілу праці за конкретних історичних умов;

– регулятивну (забезпечується взаємозв'язок спеціалістів з суспільством; набір специфічних прийомів праці);

– ціннісно-орієнтаційну (даються уявлення про моральний ідеал професіонала, професійні обов'язок, честь, совість, справедливість тощо)².

Професійна етика має на меті створити теоретичну основу для перетворення загальних норм і принципів моралі в конкретні умови професійної діяльності людей відповідно до уявлень про професійний обов'язок, добро, добро і зло, справедливість, совість, честь та інші моральні принципи і цінності.

Слід підкреслити, що професійна етика розвивається на стику теоретичної, нормативної та прикладної складових (компонентів) етики, її зміст визначається конкретними цілями певного виду професійної діяльності. На теоретичному рівні розглянуто сутність, специфіку морально-професійних взаємин, їх місце та роль у суспільстві, сучасний стан та тенденції.

Правове регулювання професійної етики працівників поліції в Україні – це система нормативно-правових актів, що регулюють службову діяльність цих осіб. Якщо об'єднати ці нормативно-правові акти за їхньою юридичною силою, то можна відзначити, що правовою основою професійної етики працівників поліції в Україні є: 1) Конституція України; 2) міжнародно-правові акти, ратифіковані Україною; 3) закони України; 4) нормативно-правові акти центральних державних органів (постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України); 5) відомчі положення (накази, інструкції, накази МВС України). Враховуючи сучасну тенденцію до уніфікації правових джерел і глобалізації загалом, доцільно було б почати з міжнародних стандартів поліцейської етики. Хоча ці нормативні акти мають меншу юридичну силу в правовій

¹ Пендюра М. М. Зазнач. твір.

² Бралатан В. П., Гуцаленко Л. В., Здирко Н. Г. Професійна етика : навч. посібник. Київ, 2011. 252 с.

ієрархії, ніж Конституція України, вся правова база України базується на цих міжнародних стандартах. Міжнародні документи є дуже важливою частиною правової основи професійної етики поліцейських. Деякі з них були ратифіковані ще за часів Радянської України, а їхні зобов'язання передані Україні через правонаступництво, а інші вже підписані Україною як незалежною державою.

Усі міжнародно-правові акти, що формують правову основу професійної етики працівників поліції, можна розділити на 2 групи. До першої групи належать міжнародні документи, які проголошують права людини та основні свободи, у тому числі ті, які можуть бути порушені неетичною поведінкою правоохоронних органів. Наприклад, «Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ратифікована Україною в 1997 р.)», «Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (ратифікований Україною в 1973 р.)», «Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження. або покарання, типи поведінки. або покарання, поводження та покарання (повністю ратифіковані Україною в 1984 р.)» тощо. До другої групи належать міжнародно-правові стандарти професійної етики працівників поліції, норми яких визначають належну поведінку правоохоронців. До таких стандартів належать «Кодекс поліцейської етики» наказ МВС України від 9 листопада 2016 року, «Європейський кодекс поліцейської етики (2001)» та інші. Ці міжнародні документи можна назвати деонтологічними принципами поліцейської етики, оскільки вони крім іншого, безпосередньо містять етичні норми, тобто норми моральної поведінки правоохоронних органів.

Основним вітчизняним офіційним джерелом професійної етики є Конституція України. В статті 3 Конституції України зазначається, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека в Україні визнаються найвищими суспільними цінностями, можна назвати загальнотеоретичними засадами професійної етики всіх професій. При виконанні своїх службових обов'язків працівники поліції повинні неухильно дотримуватися цієї статті, не забуваючи про свій обов'язок спілкуватися з громадськістю у спосіб, що не порушує гідність людей. Дуже важливим досягненням і проявом верховенства права в державі є частина друга статті 3 Конституції України, яка містить тезу про відповідальність держави перед народом за свою діяльність. Кожен, хто бачить порушення Етичного кодексу з боку поліції, має право на відповідь, від подання скарги керівнику особи, яка вчинила порушення, до вжиття юридичних заходів, включаючи скаргу до Європейського суду з прав людини. Стаття 28 Конституції України передбачає, що кожен має

право на повагу до його гідності; ніхто не може бути підданий катуванням або жорстокому, нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню¹. Ця стаття відображає статтю 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка стверджує, що ніхто не може бути підданий катуванням чи нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, приниженому, нетверезому чи покараному². Серед законів, які забезпечують правову основу за професійну етику Закону України «Про запобігання корупції» та Закону України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» належать працівникам поліції. Закон України «Про Національну поліцію»³ містить основні організаційні аспекти діяльності поліції, зокрема деякі етичні норми, зокрема, ці норми містяться у розділі II, що проголошує основні принципи діяльності поліції, та у розділі VII, який закладає правила служби в поліції.

Моральними орієнтирами є верховенство права, повага до прав і свобод людини, відкритість і прозорість, політична нейтральність, партнерські відносини з населенням, наступність, тобто принципи роботи поліції, проголошені в Законі України «Про Національну поліцію». Принципи, на яких ґрунтується робота поліції. По суті, це перелік етичних норм, яких поліцейський повинен дотримуватися у своїй повсякденній роботі. Посилаючись на Закон України «Про запобігання корупції», його роль у формуванні професійної етики важко переоцінити. Загалом, за своєю природою корупція є суто етичним питанням, і роль держави полягає в тому, щоб зменшити прояви цього негативного явища в службовій діяльності, тобто встановити відповідальність за порушення насамперед моральних норм. Коли особиста вигода стоїть на першому місці. Але нам здається, що це скоріше моральний вибір – чинити корупцію чи ні, і основні зусилля державних органів мають бути спрямовані на те, щоб люди звикли її не вчиняти, хоча це, звісно, прірва. Деякі етичні норми поліцейської діяльності містяться в Законі України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України», в основному стосуються етичних стосунків між колегами та регулювання професійної дисципліни.

¹ Конституція України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 02.01.2022. Київ, 72 с.

² Конвенція із захисту прав людини та основоположних свобод (Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

³ Про Національну поліцію : Закон України.

Кодекс етики працівників поліції на законодавчому рівні прямо закріплено в Наказі МВС України «Про затвердження Правил етичної поведінки працівників поліції».

Таким чином, поліцейська етика – це наука про застосування загальних норм моралі та специфічних професійної етики та моралі у своїй діяльності та повсякденній поведінці.

3.2. Службовий етикет поліцейського

Правоохоронні органи демократичної суверенної держави України зазнають докорінних змін у зв'язку з національним відродженням усіх сфер суспільного життя. Ця реорганізація передбачає вирішення різноманітних політичних та правових проблем. Однією з головних проблем є виконання законів і визначення причин, що впливають на цей процес.

Рішення цих проблем залежить від багатьох факторів. Одна з них – професійний етикет поліцейського. Бо успішна робота поліцейських у цій сфері немислима без виховання у працівників правоохоронних органів якостей, які торкаються їхньої психіки та зміцнюють самовпевненість та віру в себе. Водночас, важливо пам'ятати, що право – це не лише закони та правила, його необхідно пізнавати в різних явищах, пам'ятках, правилах і документах.

Право знаходить своє відображення у правовому етикеті, оскільки він має законодавче закріплення та правове регулювання інституту прав людини (юриста). Службовий етикет визначає критерії, що повинні відповідати вимогам сучасного законодавства. Тобто юридичний етикет є зовнішнім аспектом професійної діяльності працівників усіх правоохоронних органів, стає своєрідним доповненням до особливого правового статусу поліцейського, підвищує рівень правової культури, забезпечує прогресивність та розвиток правоохоронних органів, юридичних послуг, сприяє розвитку динамічній (функціональній) стороні правової культури: реалізації норм права, правозастосування, правомірної поведінки, допомагає вступати в правовідносини¹.

Службовий етикет у правничій роботі повинен регулювати діяльність як поліцейського, так і громадян, адже він зміцнює існуючі та створює нові правові цінності.

Отже, з вищевикладеного випливає, що службовий етикет поліцейського є показником його моральної вихованості та свідченням

¹ Козловський А. А. Право як пізнання: Вступ до ідеології права. Чернівці, 1999.

загальної культури, важливою умовою формування довіри та сприятливого соціально-психологічного клімату загалом.

Професійний етикет поліцейського ґрунтується на певних поняттях і категоріях. Вони відіграють методологічну роль у дослідження питань правничої етики. Тому необхідно детально проаналізувати деякі з них.

Спочатку розглянемо співвідношення понять «етикет» та «службовий етикет».

Французьке слово «етикет» означає ярлик, порядок проведення певного ритуалу. Взагалі етикет є переважно зовнішнім проявом моралі, але за своєю структурою і функціями він відносно простіший за мораль, адже не повністю підпорядкований їй. Поняття «етикет» слід сприймати як форму поведінки, зокрема її моральний зміст, а «службовий етикет», як рівень зовнішньої реалізації норм. Тобто моральний зміст поведінки не завжди відповідає вимогам функціональних обов'язків, але безпосередньо впливає на їх якість. Крім того, службовий етикет регулюється нормативними актами, відомчими наказами тощо, оскільки він є обов'язковою ознакою професійної діяльності. У будь-якому випадку ці поняття є частиною культури. Саме культура сприяла розвитку як етикету, так і службового етикету.

Щодо службового етикету різних професій, то слід зазначити, що тут є свої особливості. Тому, звісно, існує різниця між, наприклад, службовим етикетом юриста та службовим етикетом інженера. Критерієм такої відмінності є предмет, принципи, функції та інші визначальні фактори. Службовий етикет також можна назвати юридичним етикетом. Це – тотожні поняття¹.

У юридичному етикеті важливе місце займають такі категорії, як юридичний самоконтроль, юридична позиція, юридичний захист, юридична зацікавленість, юридичний комфорт, юридична творчість, юридична соціалізація, юридична компетентність, юридичні звички, юридичні потреби, юридичне саморегулювання, юридична репутація, юридичне самоствердження, юридична свобода тощо. Ці категорії ніколи не мають логічно завершеного значення. Будь-яка юридична служба, як і історична епоха, вкладає свій зміст у ці терміни.

Розглянемо деякі з цих категорій. Особливе місце серед них посідає юридична позиція.

Важливою умовою для сучасних правоохоронних органів є формування національного духу правового етикету. Адже етикет усіх юристів України формувалася багатьма поколіннями людей. У його основі

¹ Крымский С. Б., Парахонский Б. А., Мейзерский В. М. Эпистемология культуры: Введение в обобщенную теорию познания. Киев, 1993.

покладено етикет старійшин: жерців, служителів культу, бояр, князів, гетьманів, кошових, отаманів та інших. Крім того, вічним зразком для етикету юристів є службовий етикет правників Стародавнього Риму, зокрема Панініяна, Павлтоса, Ульпіна, Модестина та Гая. Правники цивілізованих держав вносили і вносять зміни та доповнення до правового етикету. Все це сприяє кращому порозумінню юристів у світі, полегшує їх сумлінну роботу¹.

Українські юристи звикли до існуючого службового етикету і механічно ним керуються. Але кожен крок юридичної діяльності підпорядковується існуючим правилам етикету. Існування національного правового етикету вимагає не лише застосування норм, але й вироблення нового світогляду, формування нових внутрішніх переконань. Службовий етикет українського юриста змушує його дотримуватися правових звичаїв і виконувати їх приписи. Він є тією правовою свідомістю, що спонукає діяти так, як діяли і продовжують діяти найкращі знавці права. Це означає, що службовий етикет виробляє рису повинності, яка впливає з правового звичаю. Також у цьому відображається народний дух службового етикету, заснований на звичаєвому праві, що діє і у наш час, звичаєвих юридичних нормах, які закріплені в українському національному звичаєвому праві².

З цього можна зробити висновок, що існують певні закономірності, що визначають формування та розвиток юридичного етикету. До них належать: змістова залежність етикету від соціально-економічної інформації, її культури, поява самостійного інституту юридичного етикету з урахуванням епохальної спадщини людства та історичної безперервності розвитку, етикету, прогнозування та перспективи його розвитку.

Для поліцейської деонтології одним зі складових компонентів є службовий етикет. Це означає, що кожен юрист повинен розробити для себе власні норми поведінки для дотримання відповідних правил у різних ситуаціях, знайти власні способи збереження професійної таємниці, домагатися виконання своїх законних розпоряджень, маневрування своїм етикетом у кожній окремій справі та багато іншого. Однак уміння і рішучість дій щодо суворо покарання самого себе за допущенні помилки в службовій діяльності або скоєні проступки – вершина юридичного етикету, це один із критеріїв службової діяльності працівника правоохоронних органів. Але для деонтології також важливе значення

¹ Нариси з сучасної західної філософії права : навч. посібник. Харків, 1997.

² Рабінович П. М. Філософія права: деякі науковознавчі аспекти. *Вісник Академії правових наук України*. 1997. №1 (8). С. 36-46.

займає виокремлення для себе певних висновків з критики чи покарання з метою збереження свого обличчя¹.

Зміст службового етикету поліцейського полягає в тому, що він є правовим інструментом, що визначає систему взаємних юридичних прав та обов'язків держави та особи, а також регулює поведінку поліцейського. Він ґрунтується не на сліпому послуху, а на розумі, внутрішній потребі, повазі до права і держави, є важелем ефективного правового регулювання суспільних відносин. Юридичний етикет є чинником удосконалення управління процесом правоохоронної діяльності².

Службовий етикет є невід'ємною частиною духовної культури поліцейського, а отже, він являє собою систему законодавчо встановлених, історично складених і природно встановлених правил поведінки та спілкування в різних сферах службової та позаслужбової діяльності, відповідно до моральних вимог суспільства та засад української національної моралі. Його особливість полягає в тому, що норми мають не лише моральне значення, а й правове закріплення, оскільки належать до загальнообов'язкових норм, що регулюються статутами, наказами, інструкціями та іншими нормативними актами³.

Отже, службовий етикет поліцейського є показником його моральної вихованості та свідченням його загальної культури, важливою передумовою формування довіри та сприятливого соціально-психологічного клімату загалом. Можна стверджувати, що службовий етикет передусім проявляється в колективі при виконанні службових обов'язків. Зокрема, це дотримання встановленої субординації, носіння форми, культура діловодства тощо. Службовий етикет визначає критерії, які повинні відповідати вимогам сучасного законодавства. Тобто службовий етикет є зовнішнім аспектом професійної діяльності працівників усіх правоохоронних органів, стає своєрідним доповненням до особливого правового статусу поліцейського, підвищує рівень правової культури, забезпечує прогресивність та розвиток правоохоронних органів, сприяє розвитку динамічній (функціональній) стороні правової культури: реалізації норм права, правозастосування, правомірної поведінки, допомагає вступати в правовідносини.

¹ Петрова Л. В. Методологія правознавства: філософський дискурс. Правознавство: Доповіді та повідомлення III Міжнародного конгресу українців. Харків, 1996. С. 23-29.

² Сливка С. С. Самозахист населення: моральний аспект. Львів, 1996.

³ Циппеліус Р. Філософія права : підруч. ; пер. з нім. Київ, 2000.

3.3. Моральна культура поліцейського: поняття та структура, культура моральної свідомості та культура моральної поведінки поліцейського

Наукова література містить у собі найрізноманітніші визначення моральних та правових норм.

Моральна норма – це правило поведінки особи, якому властивий загальний характер. Дане правило встановлене суспільством у процесі його еволюційного розвитку, санкціоноване (засуджене) громадською думкою з метою регулювання службових і суспільних відносин, наділене альтернативними способами поведінки.

Право є більш динамічною системою, ніж мораль. Правові норми швидше адаптуються до змін соціальних умов, але також швидше старіють і потребують змін, не охоплюють поведінку людей через жорстку регламентацію. Моральні норми, які не виділяються детальною регламентацією і конкретизацією, створюються століттями, передаються з покоління в покоління, перетворюються в звичаї, загальновизнані правила і цінності, міцно закладені у свідомості людей. Тобто їм властива еволюція. Штучно створені моральні норми не приживаються в суспільстві¹.

Засобами забезпечення моральних норм є громадська думка, громадський осуд. Вони відіграють особливу роль у розвитку демократії.

Моральні норми утверджують і зберігають певні соціальні цінності, спрямовують людину на те, що можна і не можна робити до їх практичної реалізації в соціально санкціонований спосіб. Це пропонує альтернативу вибору поведінки залежно від свідомості особи.

Таким чином складна *система моральних норм* з відповідними правилами, зразками поведінки, цінностями, оцінками та мотивами створює певний моральний порядок. Моральні норми тоді набувають ефективності, коли діють у поєднанні із законом у взаємній нормативній та психологічній згоді. Прагнення до однієї мети, цілей і принципів стає загальним правилом людської поведінки. Це свідчить про їх неантагоністичний характер.

Як правило, приймаються всі правові норми з урахуванням моралі та справедливості. Тому право в широкому сенсі є моральним явищем.

Як правові, так і моральні норми мають свою структуру. *Структура моральної норми* об'єктивно визначається вимогами

¹ Гусарев С. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності: теоретичні, практичні та деонтологічні аспекти) : наук.-метод. та навч. посібник. Київ, 1999. С. 25.

моральної регуляції її внутрішньої організації в поділі на складові елементи і в певних взаємовідносинах між ними. Такими елементами моральної норми є диспозиція, гіпотеза, санкція.

Диспозиція – частина норми, що встановлює права чи обов’язки суб’єктів. Це центральна, фундаментальна частина моральної норми, що описує допустиму (можливу), обов’язкову (необхідну) або заборонену (неприйнятну) поведінку суб’єкта,

Гіпотеза – частина норми, що визначає умови та обставини, з настанням яких можна або потрібно здійснювати її диспозицію. Ці обставини позначаються терміном «моральні явища». Метою гіпотези є визначення сфери та меж регулювання диспозиції моральної норми.

Санкція – частина норми, що визначає заходи громадського осуду у разі невиконання, порушення її диспозиції. Метою санкції є забезпечення виконання диспозиції моральної норми.

Моральній нормі властивий і такий вид санкцій, як самоосуд. Каральну функцію здійснюють у моралі громадська думка (зовнішній примус) і суд совісті (внутрішній примус)¹.

Крім обов’язкових елементів моральної норми існують і факультативні, зокрема заохочення та оцінка.

Заохочення є частиною норми, якій притаманні певні цінності та блага. Суб’єкт може отримати їх у разі добровільного виконання ним диспозиції норми.

Оцінку не можна ототожнювати із санкцією. Санкція є результатом конкретної дії, що порушує моральні норми, а оцінка може бути дана поведінці особи в цілому як її характеристика.

У свідомості людей моральні норми диференціюються за:

1) характером диспозиції:

– уповноважувальні (надають дозвіл) – вказують на права, на можливі поведінки суб’єктів, містять згоду на певні мотиви поведінки суб’єктів;

– зобов’язальні – вказують на необхідну поведінку з точки зору суспільства; заборонні вказують на неприпустиму, протиправну поведінку і зобов’язують людину утримуватися від дій, що завдають шкоди собі та суспільству; норми повсякденної поведінки орієнтують особу на втілення певних соціально-моральних цінностей у своїй практичній діяльності, відображають наукові потреби у вигляді добрих цілей, активізують та організують індивідуальну мотивацію, зобов’язують до здійснення позитивних дій; позиційні визначають

¹ Сливка С. Професійна культура юриста (теоретико-методичний аспект). Львів, 2000. С. 45.

правомірність дій громадян, певним чином дотримання визначеної орієнтації; альтернативні передбачають кілька варіантів дії особи, їх оцінка в кожному випадку ідентична, а вибір однієї дії в цьому випадку виключає інші;

– екстремальні дії людини обмежують, оцінка неоднозначна залежно від рівня виконання;

2) *за сферою територіальної дії* (загальні, локальні); дією на коло суб'єктів (загальні діють на всі однойменні суб'єкти; спеціальні діють на конкретну групу однойменних суб'єктів, виняткові у передбачених морально випадках, скасовують дію норм стосовно окремих суб'єктів).

Морально-правові норми не потребують поглибленого аналізу, оскільки в юридичній літературі вони трактуються як правові норми¹.

У теорії професійної етики важливими категоріями є моральний ідеал, моральна оцінка, моральні почуття, моральні погляди, моральні якості, моральна діяльність, моральні відносини, сфера дії моралі, моральні цінності, моральний конфлікт, моральний вибір, моральна культура, моральний обов'язок, моральне переконання, моральні вимоги, етичне мислення, моральна свобода, моральний вчинок, моральні потреби та інші. Моральні категорії ніколи не мають логічно завершеного значення. Кожна людина, кожна історична епоха вкладає своє значення в ці терміни.

Розглянемо деякі з цих категорій. Особливе місце серед них посідає моральний ідеал. Він абстрактний, уявний. Це – та модель моральної поведінки, до якої прагне людина. Це – орієнтир, що визначає напрям цілей. Це складна, надзвичайно узагальнена норма, що діє лише тоді, коли вона глибоко освоєна, прийнята та опосередкована індивідуальною свідомістю. Це синтез сьогодення, минулого та бажаного майбутнього. Моральний ідеал – це сукупність високих моральних якостей, притаманних конкретній людині чи соціальній групі, які є орієнтиром у їхньому житті. Слід підкреслити, що моральний ідеал постійно оновлюється, змінюється і доповнюється новими моральними вимогами².

Практичне застосування в усіх сферах життя суспільства має така категорія, як моральна оцінка. Її предметом виступає вчинок, дія, бездіяльність тощо. *Моральна оцінка*, на нашу думку, це ставлення суб'єкта до існуючих моральних принципів і норм, а також до моральних вчинків.

¹ Гребеньков Г. В., Фіолевський Д. П. Юридична етика : навч. посібник. Київ, 2004. С. 20.

² Лозовой В. О. Професійна етика юриста. Харків, 2004. С. 78.

Моральна свобода відіграє провідну роль у професійній діяльності осіб, у тому числі й працівників поліції. Йдеться про вибір поведінки, яка відповідає як суспільним вимогам моралі, так і внутрішнім переконанням особистості. *Моральна свобода* – це вільний вибір своєї поведінки в тій чи іншій ситуації, усвідомлення вимог моральних норм і принципів та відповідальності за свої вчинки.

Професійна діяльність особи значною мірою визначається її моральними звичками, тобто усталеним способом поведінки в певних ситуаціях, що не викликає негативної реакції; соціальною послідовністю у вчиненні моральних вчинків; готовністю діяти правильно, вміння без вагань підпорядковувати особисте суспільному, в критичній ситуації виконувати завдання не дивлячись на небезпеку; єдність внутрішнього настрою (потреб, прагнень) і зовнішнього способу роботи певним чином, що є характерною рисою стійкості моральної поведінки. *Моральна звичка* – це послідовна, стійка дія особи в різних ситуаціях відповідно до моральних норм і рівня моралі.

Моральним вчинком є спонукання людини до дії, схвалення чи засудження щодо моральних критеріїв, «зв'язуюча ланка» в системі моральної свідомості та відношень, момент поведінки. *Моральний вчинок* – це звичайна поведінка особи в певних ситуаціях, заснована на вимогах позитивної моралі. Основними компонентами моральної дії є мотив і намір, що тісно пов'язані з поведінкою, моральними почуттями, моральними переживаннями тощо. Слід зазначити, що кожна людина має унікальний мотив чи намір для вчинення вчинку, який, у свою чергу, відомий як моральний та аморальний.

Основним мотивом вчинку є переконання. *Моральні переконання* є невід'ємною індивідуальною людською гідністю, важливою ланкою між почуттями і знаннями, волею і поведінкою. Моральні переконання передаються іншій людині і значною мірою формуються кожною людиною самостійно. А формування залежить від життєвого досвіду, рівня соціальної культури, особистих моральних якостей, наукового світогляду тощо.

Важливою категорією етики і моральної свідомості є також моральний обов'язок людини. Вважається, що моральний обов'язок відображає поєднання зовнішньої поведінки та її внутрішніх спонукань, її органічну єдність, соціальну потребу у вигляді конкретних моральних вимог до особистості та особистості до суспільства. *Моральний обов'язок* – це потреба суб'єктів поводитися певним чином, виходячи з моральних вимог, у певних конкретних життєвих ситуаціях.

З морального обов'язку людини випливає її моральна відповідальність, тобто відповідальність за вибір поведінки, діалектична єдність об'єктивних, соціально значущих і суб'єктивних, особистісних елементів, а також те, наскільки глибоко сприймаються і набуваються людиною вимоги. Ціннісні орієнтації в дії та поведінці. *Моральна відповідальність* – це моральний обов'язок особи, що вкорінений в загальнолюдських цінностях і гарантований громадською думкою, визнати правомірність позбавлення певних цінностей у випадках неналежної поведінки. Моральна відповідальність не знає відомчих чи службових бар'єрів. Його не можна дозувати «від і до», і якщо людина дивиться лише на недоліки навколо себе, вона виявить відсутність моральної культури, що відображає цілісність її морального обличчя. Тому моральна відповідальність повинна наступати в кожному випадку дії чи бездіяльності особи.

Розглянемо таку моральну категорію, як *моральна свідомість*. Під цим ми розуміємо систему людських понять, поглядів, ідей і почуттів, пов'язаних із загальнолюдськими цінностями, а також діяльність, пов'язану з вимогами моральних норм.

Моральна свідомість має такі *елементи*:

1) за змістом моральних поглядів: інформаційний (пізнавальний) – знання моральних норм; оціночний (аксіологічний) – оцінка моралі; регулятивний – психологічне ставлення до поведінки, що регулюється моральними нормами;

2) за формою (способом) відображення моральної дійсності: поняття про моральні явища; моральні погляди; моральні уявлення; моральні почуття;

3) за територіальною поширеністю: загальна моральна свідомість; локальна (місцева, релігійна) моральна свідомість;

4) за рівнем відображення моральної дійсності: моральна психологія; моральна ідеологія;

5) за суб'єктами (носіями) моральної свідомості: індивідуальна; колективна: суспільна, загально-соціальна (загально-народна); національна; класова; група.

Моральна свідомість людини тісно пов'язана з моральними потребами. Це – моральна цінність не людини, а норми. З його точки зору останньої оцінюється і все інше, в тому числі і люди. Тому *моральні потреби особистості* є життєво важливим комплексом соціальних цінностей, необхідних для всебічного розвитку особистості та людського спілкування. Моральні потреби постійно змінюються та оновлюються в міру розвитку суспільства. Вони не знають меж, з часом нові цілі, можливості та мотиви стають все складнішими.

В етичній теорії є така категорія, як моральний конфлікт. Моральний конфлікт визначається по-різному, зокрема як спосіб розуміння гострого протиріччя думок, інтересів, установок, способів досягнення мети різних людей чи груп, які безпосередньо співпрацюють чи спілкуються; як соціальний процес, у якому індивід (група) прагне досягти мети (задоволення потреб, реалізації інтересів) шляхом усунення, знищення або підпорядкування іншого індивіда (групи), який переслідує ті самі цілі, що й ситуація, в якій суб'єкт діяльності поставлений перед необхідністю вибрати одну з двох взаємовиключних форм поведінки або моральних цінностей. *Моральний конфлікт* – це ситуація, в якій сторони, що активно вирішують проблему, стали на шлях пониження гідності та інших моральних якостей іншого.

Психологічна та духовна напруга зростає в наступних конфліктах: між моральними та аморальними вимогами до поведінки; між двома моральними вимогами (між вимогами двох різних моральних систем і між вимогами однієї моральної системи). Адже моральні конфлікти долаються не в момент прийняття рішення, уподобань щодо цілей і засобів, а в процесі практичної реалізації рішення, усунення чи зміни ситуації, її визначення¹.

У реальному житті часто говорять про *моральне мислення*, його культуру та рівень. Воно характеризує людину і визначає ступінь її моральної культури, професійної етики. Етичне мислення передбачає вміння працювати з моральними поняттями та оцінками, мотивувати поведінку та вчинки, робити моральні оцінки та характеристики соціальних явищ. Етичне мислення базується на таких постулатах або парадигмах: мораль там, де є духовне і практичне ставлення суб'єкта моралі до дійсності; мораль не там, де немає «автономії людського духу»; загальнолюдським чинником морального спілкування є золоте правило моральності: «Не бажай іншому того, чого не хочеш сам»; необхідним атрибутом є принцип толерантності, терпимість до самовираження іншої людини, повага до самостійності вибору поведінки; «добро сильніше зла»; мораль – це невід'ємна цінність людської культури, яку необхідно зберегти і примножити, можлива й екологія моралі; сучасне людство може загинути від духовності, викликаній знеціненням моральних цінностей в результаті посилення жорстокості.

У цьому відношенні виникає проблема моральних якостей особистості. Це одна з найдавніших етичних проблем. В. Блюмкін запропонував систематизацію моральних якостей особистості.

¹ Сливка С. Професійна культура юриста (теоретико-методичний аспект). Львів, 2000. С. 54-56.

По-перше, він виділяє чотири види моральних якостей, що мають найбільш виражене моральне значення:

1) почуття солідарності та товаришкості, почуття обов'язку та відповідальності;

2) гуманістичні якості (людяність, доброзичливість, благородство, чуйність, обізнаність, самоповага, гордість, скромність тощо);

3) комплексні властивості, що характеризують реалізацію основних цілей морального регулювання в їх єдності і взаємозв'язку (моральна діяльність, справедливість тощо);

4) якості, пов'язані з особливостями морального регулювання поведінки (почуття честі, сорому, чесність, порядність, принциповість, щирість, моральна чистота тощо).

Загальними негативними моральними рисами є нечесність, пияцтво, неухажливість, заздрість, цинізм, наклеп, помста, злоба, ненависть та інші. Особливо негативними моральними якостями є недбалість, грубість, зловживання, егоїзм, черствість, байдужість, неухажливість, лицемірство, бюрократизм, брутальність, кар'єризм, зарозумілість, зрада (службовий інтерес), зарозумілість, боягузтво, хабарництво, фарисейство тощо.

Обумовленість такого поділу очевидна. Одна й та сама моральна якість (наприклад, хитрість) може бути присутньою у кожній із цих чотирьох груп. Виходячи з наведених міркувань, необхідно сформулювати визначення моральної культури поліцейського. Вона полягає в певній мірі освоєння особою загальнолюдської моральної культури, що у свою чергу, забезпечує формування високих професійних якостей, потрібних для виконання своїх службових обов'язків.

Як одне з важливих понять поліцейської деонтології, моральна культура поліцейського є системою створення, збереження, обміну та використання моральних цінностей і за допомогою норм та принципів етики сприяє формуванню індивідуальної правосвідомості поліцейського. Моральна культура поліцейського є, з одного боку, наслідком людського спілкування, а з іншого боку, вона в кінцевому підсумку лише проявляється в процесі цього спілкування. У спілкуванні між людьми встановлюється духовно-практичний зв'язок, що характеризує зміст контактів, взаємодії та взаємодії людей¹.

Отже, моральна культура поліцейського виявляється в активній творчій і правовій діяльності. Вона пронизує культуру юридичної дії, є основою особистої професійної поведінки поліцейського.

¹ Гребеньков Г. В., Фіолевський Д. П. Зазнач. твір. С. 29-31.

3.4. Присяга, дисциплінарний статут, правила етичної поведінки поліцейських і службовий етикет як регулятори діяльності поліції

У словнику української мови термін «Присяга» – це урочиста офіційна обіцянка виконати певні зобов'язання, клятва на вірність будь-якій справі¹.

Конституція гетьмана Пилипа Орлика від 5 квітня 1710 р. передбачала, що між гетьманом і Генеральною Старшиною, полковниками та генеральними радниками «щоб «була дієва, обопільна довіра, кожен з них повинен буде скласти формальну присягу на вірність Вітчизні, на відданість своєму регіментареві, щоб мати дієву взаємну довіру та виконувати свої повноваження відповідно до тієї посади, яку вони коли-небудь обійматимуть»².

У період незалежності Законом України «Про Національну поліцію» встановлено, що поліцейським є громадянин України, який склав Присягу поліцейського, проходить службу на відповідних посадах у поліції і якому присвоєно спеціальне звання поліції (стаття 17). Текст ПРИСЯГИ (ст. 64 Закону України «Про Національну поліцію»):

«Я, (прізвище, ім'я та по батькові), усвідомлюючи свою високу відповідальність, урочисто присягаю вірно служити Українському народові, дотримуватися Конституції та законів України, втілювати їх у життя, поважати та охороняти права і свободи людини, честь держави, з гідністю нести високе звання поліцейського та сумлінно виконувати свої службові обов'язки»³.

Донині існує історично впливове розуміння присяги правоохоронців як різновиду ритуалу, в якому акцент робиться на зовнішній формі осмисленого сприйняття. Тексти сучасних присяг характеризуються стислістю, конкретністю, відсутністю вказівок щодо заохочення або покарання особи, яка складає Присягу. Відсутність ідеологічного змісту в тексті Присяги пояснюється тим, що сучасні конституції держав визнають ідейно-політичну різноманітність, багатопартійність. Основний акцент у Присязі робиться на відповідальності особи, що присягає за доручену їй справу.

¹ Паламарчук Л. С. Словник української мови. Українська мова: енциклопедія. Київ, 2004.

² Конституція Пилипа Орлика: оригінал та його історія. Підготувала Вовк О. Б. *Архіви України*. 2010. Вип. 3-4 (269): липень–вересень. С. 145-166.

³ Про Національну поліцію : Закон України.

*Дисциплінарний статут Національної поліції України*¹. Затверджено Законом України від 15.03.2018 р. Відповідно до Статуту:

Службова дисципліна – дотримання поліцейським Конституції та законів України, міжнародних договорів, затверджених Верховною Радою України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, наказів Національної поліції України, нормативно-правових актів МВС України, Присяги поліцейського, наказів керівників.

Службова дисципліна ґрунтується на створенні необхідних організаційних та соціально-економічних умов для чесної, неупередженої та гідної діяльності поліції, поваги до честі та гідності поліції, виховання сумлінного ставлення до виконання обов'язків поліцейського за допомогою відповідних методів переконання, заохочення та примусу.

Службова дисципліна, крім основних обов'язків поліцейського, визначених статтею 18 Закону України «Про Національну поліцію», зобов'язує поліцейського²: бути вірним Присязі поліцейського, мужньо і вправно служити народу України;

1) знати закони, інші нормативно-правові акти, що визначають повноваження поліції, а також свої посадові (функціональні) обов'язки;

2) поважати права, честь і гідність людини, надавати допомогу та запобігати вчиненню правопорушень;

3) безумовно виконувати накази керівників, віддані (видані) в межах наданих їм повноважень та відповідно до закону;

4) вживати заходів до негайного усунення причин та умов, що ускладнюють виконання обов'язків поліцейського, та негайно інформувати про це безпосереднього керівника;

5) утримуватися від дій, що перешкоджають іншим поліцейським виконувати їхні обов'язки, а також які підривають авторитет Національної поліції України;

6) утримуватися від висловлювань та дій, що порушують права людини або принижують честь і гідність людини;

7) знати і виконувати заходи безпеки під час несення служби, дотримуватися правил внутрішнього розпорядку;

8) підтримувати рівень своєї підготовки (кваліфікації), необхідний для виконання службових повноважень;

¹ «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України»: Закон України від 15.03.2018 р. *Відомості Верховної Ради*. 2018. №29. Ст. 233.

² Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

9) берегти службове майно, забезпечувати належний стан зброї та спеціальних засобів;

10) поважати честь і гідність інших поліцейських і працівників поліції, надавати їм допомогу та стримувати їх від вчинення правопорушень;

11) дотримуватися правил носіння однострою та знаків розрізнення;

12) сприяти керівникові в організації дотримання службової дисципліни, інформувати його про виявлені порушення, у тому числі вчинені іншими працівниками поліції;

13) під час несення служби поліцейському заборонено перебувати у стані алкогольного, наркотичного та/або іншого сп'яніння.

Поліцейський перебуває під охороною держави. Права поліцейського та порядок їх реалізації з урахуванням особливостей служби в поліції визначаються Конституцією та законами України.

Обмеження прав працівника поліції не допускається, крім випадків, визначених законом.

Також за своїм службовим становищем поліцейські можуть бути керівниками або підлеглими стосовно інших працівників поліції.

Керівником є службова особа поліції, яка має права та обов'язки організовувати службову діяльність підлеглих їй працівників поліції та інших працівників міліції та здійснювати контроль за їх службовою діяльністю.

Керівник, якому поліцейський підпорядкований за службою, у тому числі тимчасово, є прямим керівником для нього. Найближчий до підлеглого прямий керівник є безпосереднім керівником.

При виконанні своїх службових обов'язків поліцейський підпорядковується лише своєму безпосередньому та прямому керівнику.

Втручання в службову діяльність працівників поліції особами, які не є їх прямими керівниками, забороняється, якщо це не передбачено Конституцією та законами України.

Якщо працівники поліції, які не підпорядковуються один одному, виконують свої службові обов'язки спільно, старшим є поліцейський, призначений безпосереднім керівником або який займає вищу посаду. Коли працівники поліції займають рівні посади, старший визначається за спеціальним званням.

Наказ є формою реалізації службових повноважень керівника, відповідно до якого визначаються мета і предмет завдання, термін його виконання та відповідальна особа. Наказ має бути чітко сформульований і не допускати подвійного тлумачення.

Наказ, виданий на основі Конституції та законів України і спрямований на їх виконання, віддається (видається) керівником під час провадження ним управлінської діяльності, для виконання покладених на нього завдань та виконання функцій відповідно до наданих повноважень.

Наказ можна віддавати усно або письмово, а також за допомогою використання технічних засобів зв'язку.

Наказ віддається (видається), переважно, в порядку підпорядкування. У разі потреби прямий керівник може віддати (видати) наказ підлеглому, минаючи його безпосереднього керівника, про що він повідомляє безпосередньому керівнику або сам підлеглий може повідомити про отримання нового наказу своєму безпосередньому керівнику.

Забороняється віддання (видання) незаконного наказу чи розпорядження, не пов'язаного зі службовою діяльністю поліції або такого, що виходить за межі службових (функціональних) обов'язків керівника.

Відповідальність за віддання (видання) цього наказу, результати його виконання та відповідність його закону несе керівник.

Наказ, відданий (виданий) з порушенням законодавства. Поліцейський отримує накази від керівника в порядку підпорядкування і зобов'язаний виконувати їх неухильно та у визначений термін. Обговорювати накази заборонено. У разі неможливості виконання наказу, поліцейський зобов'язаний негайно повідомити про це безпосереднього керівника, обґрунтувавши причини невиконання та поінформувавши про вжиті заходи для подолання перешкод у виконанні наказу.

У разі отримання працівником поліції, який вже виконує наказ безпосереднього керівника, нового наказу від прямого керівника, що перешкоджає виконанню попереднього, він зобов'язаний негайно повідомити про це керівника, який віддав (видав) цей наказ, та після отримання його згоди припинити виконання попереднього наказу. Керівник, який віддав (видав) новий наказ, повідомляє про це керівника, який віддав (видав) попередній наказ.

Працівнику поліції заборонено виконувати злочинний або явно незаконний наказ. У разі отримання наказу, що суперечить законодавству, підлеглий його виконувати не повинен, про що негайно письмово повідомляє керівника, який віддав (видав) наказ, та свого безпосереднього керівника, а в разі наполягання на його виконанні – письмово повідомити про це прямому керівнику.

Виконання працівником поліції злочинного чи явно незаконного наказу або невиконання законного наказу тягне за собою відповідальність згідно з цим Статутом та законом.

Накази вищих органів, керівників, посадових і службових осіб не повинні бути підставою для порушення поліцейським Конституції та законів України.

Правила етичної поведінки працівників поліції. Затверджено наказом МВС України від 09.11.2016 р. № 1179. Відповідно до цих правил:

1. Під час виконання службових обов'язків поліцейський повинен:

– неухильно дотримуватися положень Конституції та законів України, інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, та Присяги поліцейського;

– професійно виконувати свої службові обов'язки, діяти лише на підставі, у межах повноважень та в спосіб, що визначені Конституцією, законами України, іншими нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, міжнародними договорами України, а також цими Правилами;

– поважати і не порушувати права та свободи людини, до яких, зокрема, відносяться права: на життя; на повагу до гідності; на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла; на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; на свободу світогляду і віросповідання; володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; на мирні зібрання; на свободу пересування, вільний вибір місця проживання; інші права, які передбачені Конституцією та законами України, міжнародними договорами України;

– у кожному окремому випадку обирати той захід з-поміж заходів, передбачених законодавством України, застосування якого призведе до настання найменш негативних наслідків;

– неухильно дотримуватись антикорупційного законодавства України, обмежень, пов'язаних зі службою в Національній поліції України, визначених Законами України «Про Національну поліцію», «Про запобігання корупції» та іншими актами законодавства України;

– виявляти повагу до гідності кожної людини, справедливо та неупереджено ставитися до кожного, незважаючи на расову чи національну приналежність, мову, стать, вік, віросповідання, політичні чи інші переконання, майновий стан, соціальне походження чи статус, освіту, місце проживання, сексуальну орієнтацію або іншу ознаку;

– поводитися стримано, доброзичливо, відкрито, уважно і ввічливо, викликаючи в населення повагу до поліції і готовність співпрацювати;

-
- контролювати свою поведінку, почуття та емоції, не дозволяючи особистим симпатіям або антипатіям, неприязні, недоброму настрою або дружнім почуттям впливати на прийняття рішень та службову поведінку;
 - мати охайний зовнішній вигляд, бути у встановленій формі одягу;
 - дотримуватися норм ділового мовлення, не допускати використання ненормативної лексики;
 - зберігати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків;
 - інформувати безпосереднього керівника про обставини, що унеможливають його подальшу службу в поліції або перебування на займаній посаді.

2. Під час виконання службових обов'язків поліцейському *заборонено*:

- сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання;
- допускати будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками;
- використовувати будь-які предмети, на яких зображена символіка політичних партій, та провадити політичну діяльність, висловлювати особисте ставлення до діяльності політичних партій під час виконання службових повноважень, а також використовувати службові повноваження в політичних або особистих цілях;
- розголошувати та використовувати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків, у тому числі після припинення служби в поліції, крім випадків, визначених законом;
- знімати з однострою чи приховувати нагрудний знак (жетон), а також будь-яким іншим чином перешкоджати прочитанню інформації на ньому або фіксуванню за допомогою технічних засобів, крім випадків, коли поліцейський виконує службові обов'язки в режимі секретності в установленому законодавством України порядку;
- перебувати на службі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння, уживати тютюнові вироби під час безпосереднього виконання службових обов'язків і в невстановленому місці.

3. Поліцейський повинен дотримуватись субординації у стосунках з колегами, з повагою ставитись до старших за віком.

4. Керівник органу (підрозділу) поліції зобов'язаний запобігати проявам неетичної поведінки своїх підлеглих поліцейських шляхом організації роботи з розвитку професійної етики, у тому числі через проведення навчань, інформаційно-роз'яснювальної роботи.

Таким чином з вищевикладеного випливає, що правоохоронна діяльність як будь-яка галузь професійної діяльності особи має певні особливості, правила та етичні норми. Професійна етика регулює моральні суспільні відносини у трудовій сфері. Тобто професійна етика є сукупністю певних моральних норм, що визначають ставлення особи до її професійного обов'язку. До сфери службової етики працівників поліції відносять: моральні якості кожного працівника; особливості професійного виховання; моральні норми кожної окремої діяльності професійного спрямування. Професійна юридична діяльність, як і будь-яка інша, пов'язана із спілкуванням між особами, тому дотримання у ній певних правил поведінки, а також моральне виховання є необхідним. Важливою характеристикою службового етикету кожного поліцейського також є його ставлення до своїх службових обов'язків та професіоналізм.

Кожен поліцейський повинен пам'ятати, що аморальна поведінка, нерозбірливість та неохайність у професійній діяльності, відсутність навичок самодисципліни та розбещеності, балакучість та незібраність завдають непоправної шкоди репутації та авторитету Національної поліції, й самого співробітника. Вищезазначені вимоги є основними у процесі професійної підготовки майбутніх працівників поліції.

При цьому основними напрямками морально-етичного виховання працівників поліції є: забезпечення поліцейських знаннями щодо вимог суспільства до їх професійної і моральної поведінки; роз'яснення працівникам поліції соціальної значущості їхньої служби; заохочення працівників поліції духовно та морально самовдосконалюватись; цілеспрямована організація морально-значущої діяльності поліцейських, у процесі якої формується та усвідомлюється особистісний сенс етичних, моральних принципів та норм, що запобігають негативним діям і вчинкам, формуються гуманістичні цінності та моральні почуття, такі як відповідальність, гордість.

Отже, Статут визначає сутність службової дисципліни в Національній поліції України, повноваження працівників поліції та їх керівників щодо її дотримання, види заохочень та дисциплінарних стягнень, а також порядок їх застосування та оскарження. Дія Статуту поширюється на поліцейських, які повинні неухильно виконувати його вимоги.

Правила етичної поведінки працівників поліції. Затверджено наказом МВС України від 9 листопада 2016 р. № 1179. Дані Правила є

загальним збірником професійно-етичних вимог щодо правил поведінки поліцейських та мають на меті забезпечення служіння поліції суспільству шляхом забезпечення захисту прав і свобод людини, боротьби зі злочинністю, підтримання громадської безпеки та порядку на засадах етики та загальнолюдських цінностей.

Ці Правила поширюються на всіх поліцейських, які проходять службу в Національній поліції України. Дотримання цих правил є обов'язком кожного поліцейського, незалежно від посади, спеціального звання та місця перебування.

Таким чином, моральна культура визначає єдність двох соціальних явищ культури і моралі. Це означає, що моральна культура відображає моральну цінність культури, розкриває глибинний зв'язок культури і моралі, є загальнолюдським у моралі і невід'ємною частиною соціальної культури. Змістом моральної культури правника є органічна єдність моральних норм, якостей і принципів служби. Крім того, важливу роль відіграє моральна свідомість, моральна активність і моральність нормативної регламентації дій правника.

Службовий етикет поліцейського є показником його моральної вихованості та свідченням загальної культури, важливою передумовою формування довіри та сприятливого соціально-психологічного клімату загалом. Можна стверджувати, що етикет в основному проявляється в колективі при виконанні службових обов'язків. Зокрема, це дотримання встановленої субординації, носіння форми, культура діловодства тощо. У роботі з громадськістю, крім загальних морально-етичних правил, етикет вимагає відповідної мовної культури, манер та жестів, вміння слухати, розмовляти по телефону, робити зауваження, поводитися в громадському місці тощо.